

Et stykke dansk ungdomsliv

ved midten af det nittende hundredår.

Hjemmet.

Når man fra Nyborg-Assens landevejen drejer nordpå ind i Sødinge by, har man først på venstre hånd gården matrik.-nr. 13. Her bode gennem første halvdel af det 19. hundredår gmd. Hans Henrik Hansen og hustru Maren Eriksdatter*).

Maren var Hans' tredje hustru; med den første havde han flere børn, hvoraf de to Thyge (senere gmd. i Ferritslev) og Kirsten (gift med gmd. Hans Hansen i Boldteskov) overlevede ham.

Af Marens fire børn var datteren Mette Kirstine Elisabeth ældst; hun måtte tidlig gå sin dygtige mor til hånd ved alt slags arbejde i huset. Hun — så vel som de tre yngre børn sønnerne Hans, Erik og Jens blev alle i hjemmet under deres opvækst.

*) Om dette ægtepar og slægtens ældre medlemmer se i „Svendborg amt“ 1910, stykket „Blade af en fynsk bondeslægts historie“.

Om disse tre brødre dør i deres hjem har en yngre kending af dem forhv. friskolelærer Knud Rasmussen skrevet følgende:

»Jeg havde stor respekt for de brødre; de var meget mere udviklede og oplyste end byens andre unge karle . . . de havde i de senere år alle været kirkegængere i Ryslinge; de holdt Kirketidende, Budstikken og Fyns avis. De havde dertil gode sanggaver, var ypperlige selskabsmænd, bar smukke klæder og blev i det hele taget regnet for noblessen blandt byens ungdom. — I det hele taget stod de, man den gang kaldte de »ovenbys«, på et højere standpunkt end de, man kaldte de »nedenbys«. — Tit havde jeg om aftenen siddet og hørt på deres sang og tale, uden at det dog faldt mig ind at blande mig deri eller prøve på nogen tilnærmelse fra min side; dertil forekom jeg mig selv altfor lille«. . . .

Det skal nu her være min opgave at fortælle om Hans, den ældste af brødrene, fortælle — dels hvad der af andre er bleven mig overleveret om ham og dels, hvad han selv i fortrolige timer på sine gamle dage har meddelt mig om sit liv i de yngre år.

Raps-tærskningen.

Hans fødtes den 7. juni 1826; men om barndomslivet i hjemmet, med skolegangen i Ringe o. s. v. henviser jeg til »Svendborg amt« 1910; her skal jeg blot endnu medtage som tidsbillede fra ungersvendens første karleår en lille skildring af én blandt de muntrere og ejendommeligste af sommerens travle arbejdsdage.

Det var den dag, man tærskede raps hos naboen prokurator og proprietair M. Hansen.

»Store Rasmus Larsen«, gmd. i Sødunge, havde kort efter byens udskiftning købt to eller tre af de andre gårde i byen og lagt deres jord sammen med sin egen gårds. Heraf fremstod da »Sødungegård«. Denne store ejendom solgte han på sine gamle dage til »prokurator M. Hansen« for 14,000 rdlr. Hansen sad inde med ejendommen i henved 40 år. Senere blev den igen stykket ud. Størsteparten af den hører dog nu under gården Birkelund.

Hansen var en bondesøn dér fra sognet. Måske nærmest på grund af en forvoksning af det ene ben var han tidlig kommen »til bogen« og blev jurist. Efter købet af »Sødungegård« dyrkede han da her både sin sagførervirksomhed og sin jord. Det sidste skete dog hovedsagelig ved hjælp af en avlskarl, da han efter folks mening næppe forstod sig synderlig hverken på jordbrug eller på tyendehold.

Som det den gang ofte var skik på større gårde, havde også prokurator Hansen et skifte på sin mark dyrket med raps; og tærskningen af denne blev af nabolagets unge karle set i møde som en af sommerens begivenheder; ti ved den lejlighed var det skik, at ungdommen fra nabogårdene mødte op som frivillige tærskere sammen med gårdens egne tjænestekarle og husmænd. Vel blev dette arbejde ikke betalt med klingende mønt; men det gav ret til at komme med til gårdens høstgilde.

Rapstærskningen indledes med, at et passende stykke jord på rapsskiftet blev pløjet og harvet meget fint, hvorefter alle småsten, græstotter eller større jordknoLde blev sankede af og fjærnedede. På dette

bløde og jævne underlag udbredtes nu det store »raps-sejl«, der kunde være 10—12 al. i firkant.

Dets ydre rand til alle fire sider blev derpå løftet omtrent en alen til vejrs og blev fastgjort til nedrammede pæle, for at ikke frøet under tærskningen skulde springe uden for sejlet, der altså brugtes som logulv. Og hermed var da tærskelpladsen færdig.

Allerede flere dage i forvejen havde gårdens folk med de bekendte krumme »rapsknive« el. »rapssegl« afskåret rapsen; nu var den vejret, og dagen for tærskningen fastsat.

Blev det dårligt vejr, måtte arbejdet opsættes; men var vejret smukt, da kunde man tidlig på morgenstunden se mange mennesker tage vejen hen mod »prokuratoren«s gård: 6—8 af gårdens og byens husmænd og dertil — som nævnt — de unge karle fra nabogårdene. — Især hos de unge står humøret højt.

Efter at en kraftig øllebrødsdovre er sat til livs, gør man sig rede til at drage i marken.

De to »rapsslæder« bliver forspændt med en hest hver, og på hestenes rygge sætter sig til rette de to drenge, som i år skal »køre rapsslæde«.

Ved ankomsten til tærskelpladsen affører mandskabet sig alt overflødigt tøj, de unge karle beholder kun skjorte og bukser på, for nu gælder det at vise hvad man dur til. Rytterne kører nu deres slæder ind på rapsmarken, med hver slæde følger to mand, som læssere; de er forsynet med hver en stok.

Rundt omkring ligger rapsen her i tørrede, vejrede bunker. Ved sådan en bunke standser nu slæden, og »læsserne« stikker med den ene hånd stokken ind under bunken, lægger den anden hånd fast ovenpå

samme og bunken løftes nu op i slæden; men forsigtighed og håndelag skal der til; ti rapsfrøne sidder meget løst og har stor tilbøjelighed til at falde af, før de når ind i slæden.

Nu er den første slæde fuld, og drengen kører den til tærskelpladsen, hvor dens indhold væltes ind på rapssejlet. I næste nu er arbejdet med aftærskningen i gang, der tages fat af yderste ævne, det gælder nemlig om at blive færdig, før den næste slæde kommer med en ny forsyning. Om dette lykkes, da løfter der sig fra rapssejlet et vældigt hurra, der lyder helt ud til det sted i rapsmarken, hvor slæderne læses. Her anspænder man sig nu ligeledes til det yderste; især er de ungdommelige kuske ivrige, og ikke så sjælden ses slæden at komme ind mod tærskelpladsen i susende galop, afgive sin fragt og på samme måde tilbage til bunkerne igen.

Stemningen, som allerede fra morgenstunden er høj, stiger dog bestandig, altsom timerne går. Hertil bidrager i første række det »gode, gamle, fynske øl«, som den dag flyder i strømme. Hvert øjeblik skal især husmændene hen og hvælve den store bredbugede »lejl« op over hovedet. Åh, hvor det læsker! Brændevinet derimod nydes i meget beskedent mål, kun det sædvanlige par småsnapse til mellemmaden.

Den ene sang afløser nu den anden, og bedst går de, som kan holde takt med plejlernes slag. Men det bør dog straks bemærkes, at rå eller uhøviske sange hørtes aldrig.

Bedste sanger var på den tid husmand Johan Nielsen; det var en lyst at høre ham stemme op; det var næsten som om slaglerne faldt dobbelt så kraftigt til takten af en af hans sange. Blandt hans

»bravournumre« må især nævnes P. A. Hejbergs selskabssange f. ex. »At slyngler hæves til ærens top«, »Jeg skøtter ikke om høje sving« o. fl.

Et andet af hans glansnumre var en vise om de danske troppers tog ind i Frankrig 1815. Omkvædet var: »Immer langsomt foran, immer langsomt foran!« Visen gav udtryk for en stærk tillid til prins Ferdinands ledelse af hæren ind i det fremmede land.

En anden af hans viser handlede om sejrherren fra Sehested, der skildredes som en meget hård og stræng officer, men alligevel en mand, som soldaterne så op til og på en måde godt kunde lide. I visen stod der et sted:

»Oberst Guldbrand var en mand,
den onde lyne og tordne i ham;
det var fordi han havre stjal,
at ikke han blev general«

Når Johan Nielsen endelig begyndte at blive træt, og han stilnede af, tog straks en anden fat, og her må da især nævnes Per mergelgraver, en meget munter mand, vittig og slagfærdig; mærkelig nok sang Per altid klagelige tåredryppende viser. En af de mest yndede begyndte således:

»Nu vil jeg fortælle min skæbne så tung;
min sorrig begyndte, den gang jeg var ung;
min far var forfalden til svir og til drik«. . . .

o. s. v. —

Som sangen og snakken nu hen på eftermiddagen går allerbedst, sker der pludselig en standsning, sangerne holder inde, spøgen forstummer, og arbejdet får et mere tørt og regelmæssigt præg. Hvad er på færde? Jo, derhenne på ageren kommer prokuratøren haltende på sit dårlige ben for at tage syn på arbejd-

et. Det er gerne dagens kedeligste stund, og enhver ønsker den så kort som mulig — ikke just fordi, at Hansen er særlig stræng eller ilde lidt som arbejds-herre; men mere fordi, at man ikke længer føler sig fri i sin måde at være på, når han er til stede. Imidlertid nærmer han sig nu tærskelpladsen, han traller en munter melodi og smider sig gemytlig ned i rapshalmen. »Hvordan går det folk?« råber han nok så lystigt. »Jo tak«, svares der, »det går meget godt«. — Pause. — Hansen traller nu en stund videre, mens arbejdet ellers fortsættes i tavshed, indtil han pludselig holder inde, rejser sig og går igen. Sker det imidlertid, at dette trækker lovlig længe ud, så folk begynder at blive utålmodige, så kan det hændes, at Per mergelgraver giver et lille umærkeligt nik hen mod Anders Vejstrup, et polisk smil kruser hans mund, mens han pludselig bøjer sig ned over den aftærskede rapshalm, griber med hånden en tot og betragter den tilsyneladende med den dybeste opmærksomhed. Vejstrup'eren truer efter ham med hånden; men det lader Per, som han ikke ser.

Prokuratoren bliver omsider opmærksom på hans adfærd og siger straks: »Hvad er det, Per ser så nøje på; jeg håber da, I tærsker rent, folk; I må sandelig ikke lade rapsen blive siddende i halmen; ti det er en ærget dyr vare«. Ordene er nærmest henvendt til Anders Vejstrup, som netop er i færd med at kaste den aftærskede halm ud uden for sejlet.

»Jo«, tager Anders nu ordet, »det behøver prokuratoren aldrig at frygte for; jeg skal nok gøre mit arbejde ordentlig, men —« og nu blinker det også i den sindige Anders Vejstrups øjne, og med den troskyldigste mine mumler han mellem tænderne så

højt, at Hansen netop kan høre det, »hvordan er det dog, Rasmus Glue han står og bærer sig ad med sin rive, står han ikke der og skaller raps, så både frø og avner flyver med ud i halmen«. Nu letter prokuratoren på sig i en fart og styrer lige hen mod den stive og alvorlige Rasmus Glue, idet han med stor ivrighed udbryder: »Men min gode Rasmus, hvordan er det dog, han bærer sig ad; jeg har dog altid anset ham for at være en dygtig og solid mand, der gør sit arbejde forsvarligt; men står han nu ikke dér og kaster mig den dyre raps ud i halmhunken«.

Munterheden blandt tærskerne er nu næsten ikke til at tæmme; det knistrer og hikker rundt omkring især blandt de unge, som er udmærket med. Kun den gravalvorlige Rasmus Glue fortrækker ikke en mine, men standser blot riven, måler den lille og trinde prokurator med et blik ovenfra og siger derpå i sin sædvanlige langsomme takt: »Prokuratoren behøver ikke at være bange for mig; jeg har aldrig været nogen steder, hvor jeg ikke har flyet mit arbejde godt fra mig, og det gør jeg også her«.

Prokuratoren tier forvirret; men traver endnu fremdeles om på pladsen. Der er foreløbig ingen tegn til, at han vil fortrække. Den ufortrødne Per mergelgraver blinker på ny hen mod ungdommen, standser pludselig sit arbejde og med et udtryk af den dybeste forbavselse i sit ansigt står han og stirrer ud mod dem ved rapsslæderne: »Næ«, begynder han endelig med en stemme, der er nær ved at slå over af forargelse, »næ se dog til læsserne derude! nu har jeg aldrig i mit liv set mage; står ikke dér Hasmarkeren og Mads væver og ligefrem banker ned

i bunkerne, før de løfter dem op i slæden; der bliver vist ikke mange korn tilbage i de bunker«.

Prokurator Hansen, der under Pers ord har standset og spidset øren, tager nu øjeblikkelig vejen ud mod læsserne; idet han bruger både stok og ben det bedste, han kan. Og mens en ubetvingelig latter først dæmpet senere løssluppen og bragende raser på tærskelpladsen, så flyttes nu begivenhedernes skueplads ud mod slæderne. Så snart prokuratoren er kommen læsserne så nær, at han kan høres, råber han af sine lungers fulde kraft: »Holdt, holdt! Jeg tror virkelig, I er tossede herude, står I ikke dér og banker i rapsen, som om det var meningen, at I vilde tærskeden på stedet!«

Dog heller ikke her kommer han nogen vegne med sine ophævelser. Henne fra tærskelpladsen ses tydeligt, hvorledes Mads væver afværgende slår ud med hånden, mens enkelte særlig højstemte ord forkynder de lyttende, at der åbenbart heller ikke her ude er jordbund for de raske tilrettevisninger. Hansen har forlængst forstummet; men endnu en stund ses væverens arme fægtende ud i luften, mens hans kraftige indsigelser fortsættes.

Pludselig ses Hansen at gøre brat omkring, og med større fart, end man skulde tro det muligt, piler han af sted hjemad.

Henne fra slæden høres i lang tid efter Mads vævers pibende latter, stundom understøttet af Hasmarkerens dybe brum.

En stund efter dette lille mellemspil er alt atter i den gamle muntre gænge; sang, sagn og soldaterhistorier fra napoleontiden veksler med muntre viser. En og anden gang kan naturen også gå over optugt-

elsen, så at et par af de unge karle smider plejlerne og tager basketag for at komme til klarhed over det meget vigtige spørgsmål: hvem af dem, der vel er »den stærkeste«, når det kommer til stykket.

Endelig synker solen ned mod vest; den sidste slæde er aftærsket, man trækker atter i det afkastede tøj; og mens flokken drager hjemad, frisker man endnu en gang op med hinanden de morsomste træk fra den muntre dag.

Den 7. juni 1847 døde gamle Hans Henrik Hansen. Hans enke Maren Eriksdatter sad nu for styret af gården med datteren og de tre sønner som sine medhjælpere ved gårdens drift.

Opbrud fra hjemmet.

De urolige tider, som allerede var indvarslet, brød nu i det følgende år frem med den dobbelte kamp: for grundloven og for rigets grænse. Helt ud i de små og stille hjem på landet mærkedes der en dyb og levende folkefølelse; mod og ævner voksede med bevægelsen, unge kræfter foldede sig ud; det var som om livet på en gang fik højere betydning end før, idet de store afgørelser trådte én nær. —

Også hjemmet i Sødinge var stærkt berørt af alle disse ny tanker og sælsomme begivenheder. I løbet af sommeren 1848 begyndte de to ældste af Marens sønner — Hans og Erik — at tale om at gå med som frivillige, uden at det dog blev til noget; men da krigen igen brød ud næste år, var deres beslutning fattet, de vilde af sted. Inden de imidlertid nævnte noget derom til nogen, måtte de have forårs-

sæden lagt, og de sled nu, som gjaldt det livet for hurtigst mulig at blive færdig.

Da dette foreløbige mål endelig var nået, gik de ind til deres mor og bad om hendes tilladelse; men her mødte dem en uvæntet hindring. Hun sagde nej: hendes mand var død, hendes yngste søn endnu kun halvvoksen; hun kunde ikke i de urolige tider klare gårdens drift alene med ham.

Det hjalp ikke, at Hans sagde: »Vi kommer med alligevel mor, så vi kan såmænd lige så godt gå straks«. Hun blev ved sit; men det var tydelig at se, i hvor stor en kamp hun var med sig selv.

Så kom indkaldelsen til Hans, og hvor var det mækeligt at se; i samme nu var ufreden i moderens sind endt. Hun gik hen til ham, og med den forunderligste ro tog hun ham om halsen, kyssede ham og sagde: »Gaa med Gud da, min dreng, og han bevare dig!« Ikke en klage, ikke et nedslående eller bekymret ord hørtes af hendes mund; glad og gærne vilde hun give det kæreste, hun havde, når det gjaldt hendes land.

Men med et hjærte, der var fyldt til randen, så vel af vemod ved den første afsked fra barndomshjemmet som og af håb og mod på fremtiden, drog Hans da af sted for i Nyborg at blive uddannet til soldat i den kortest mulige tid.

Det var en dag i den dejligste vår (d. 15. maj), at vognen med Hans rullede ind gennem porten på den lille fæstning, den eneste på Fyn.

I Nyborg opholdt han sig nu på rekrutskolen i halvanden måned; men så måtte han og kammeraterne ud i linjen.

I Fredericia.

Fredericia var stærkt trængt; nu måtte der skaffes luft, om byen skulde holdes. Så meget vidste de unge soldater, som nu marcherede tværs igennem Fyn for at være med i den store afgørelse.

Den 5. juli om aftenen blev de ført over til Fredericia tæt ind til begivenhedernes midtpunkt uden endnu at have »lugtet krudt«.

I det Færgen lagde til ved broen, sagde skildvagten, som stod post der: »Det var da godt, I ikke kom hertil ti minutter tidligere, ti for så lang tid siden kom der en tysk granat og plumpede i vandet netop på det sted, hvor færgen nu ligger«.

Rekrutterne så på hinanden, men ingen sagde noget. Dette var den første hilsen på jydsk grund.

Hvor sært dog alting forekom Hans: På gaderne lå halm for at dæmpe lyden af troppernes march; al kommando skete på en underlig hviskende måde; den dybe stilhed, som overalt herskede, gjorde den milde sommernat sælsom tung og ligesom dybere end ellers.

Endelig slog timen, og hæren brød op, men bestandig på samme tyste måde.

Det unge mandskab fik nu besked om, at de skulde blive inde i byen som reserve; man turde rimeligvis ikke endnu stole på dets militære uddannelse.

Efter få minutters forløb drøned de første skud; en lille tid efter begyndte de første danske sårede at komme ind, og atter noget senere kom der tyske sårede. De af disse, der var hårdt såret, blev bragt ind i et stort hus, og her blev nu de fynske rekrutter beordrede ind som sygepassere. Aldrig i sit liv havde

Hans set eller blot anet en sådan elendighed som den, der hør udbredte sig for hans forfærdede blik. Og dobbelt forfærdeligt var det, fordi at ingen af rekrutterne forstod et ord af, hvad de stakkels mennesker sagde. Ustandselig råbte og jamrede de, så det var en sand rædsel at høre. Mange af dem var desuden helt vilde af feber, de frygteligste optrin forefaldt.

Da endelig morgenen brød frem efter den længste nat, Hans endnu synes, han havde levet, kom overlægen til stede; men da han hørte, at sygehusforvalteren havde brugt rekrutter som sygepassere, skældte han denne til gavns ud; det var ikke et stykke arbejde for nybegyndere. De fik nu øjeblikkelig afsked og gik igen, betydelig lettere om hjertet, end de kom.

De fik nu lov til at hvile sig en stund; men søvn var der dog ikke at tænke på, dertil var sindet altfor oprevet af nattens syner. Hans gik frem på må og få uden nogen forestilling om, hvor han egentlig vilde hen; han får da øje på en kirke (senere hørte han, det var en tysk). Derinde måtte der vel være noget af den fred og stilhed, som hans sjæl trængte til; og han styrede derhen. Men nej; tværtimod! Man havde taget kirken i brug som lighus for de faldne soldater, som efterhånden var båret hjem fra valpladsen. Dette syn var kun lidet skikket til at berolige ham. Ligene lå i dynger så tykt, at de flere steder nåde helt op til kirkens vinduer. De var kastet sammen i stor hast; nogle lå med hovedet opad andre med benene. Alting hulter til bulter. Kirken flød i blod. En ting lagde han især mærke

til: de frygteligt fordrejede ansigtstræk, hvoraf mange bar spor af en forfærdelig døds kamp.

Hans skyndte sig atter ud. Dette syn havde næsten været lige så rystende som det, han natten forud havde havt for øje.

Under våbenstilstand.

Under den våbenstilstand, som nu kort tid efter sluttedes, fik Hans orlog i ti dage, og han skyndte sig hjem, hvor han traf alle fyldte af jubel over sejren ved Fredericia. Ingemanns sang: »Dansken har sejer vunden«, var den gang lige fremkommen og var på alles læber. Ved et bryllup hos gmd. Kristen Jørgen i Sødinge, som Hans netop fik lejlighed til at deltage i, bestilte man ikke stort andet end ustandselig at synge på denne sang.

Hans tillige med andre unge fynske rekruter blev nu stukket ind i 5. reservebattl., 28 i hvert compagni for at udfylde de huller, felttoget havde slået i rækkerne. Mandskabet bestod ellers af gamle jydskeres reservesoldater. Uniformer havde man ikke til de gamle karle; men Viborgs borgere havde foræret tøj til dem; det var helt igennem mørkeblåt også benklæderne, så mandskabet lignede mest artillerister. —

Disse ældre karle kunde godt lide de unge livlige fynske rekrutter, dog måtte disse ikke synge så meget og heller ikke råbe hurra så ofte; det forekom Jyderne alt for ungdommeligt.

Efter slaget ved Fredericia skiftedes bataillonskommandør; Ahrenfeldt blev afløst af Scharffenberg. Ordet gik, at Ahrenfeldt havde opført sig således, at

bataillonon blev ham berøvet. Vist er det, at da han overleverede den til Scharffenberg, græd han som et barn og bad soldaterne tilgive sig, om han havde gjort dem uret.

Scharffenberg trådte derpå frem og holdt en lille tale af omtrent følgende indhold: »Nu overtager jeg bataillonon, karle, og det skal I vide, at I får en stræng officer; men det er ingen brav soldat bange for, når strængheden blot er forenet med retfærdighed; og det skal den være hos mig.«

Disse ord viste sig at være sandhed. Scharffenberg var både stræng og retfærdig, både frygtet og elsket af mandskabet.

Der toges straks fat med at indøve battl. i felt-tjæneste, hvad den nok kunde trænge til; øvelserne foregik på en noget anden — men efter mandskabets skøn — bedre måde, end de tidligere havde lært.

Scharffenberg var for mandskabet det letteste menneske at komme til rette med, når man traf at have noget med ham at gøre på tomandshånd; i hans stue var han som en brav og dannet privatmand at forhandle med. Hvad tjænensten angik, lagde han især vægt på skydningeu, mødte altid ude på skydepladsen og indskød selv de ny taprifler, fortrinlig skytte som han var.

Men under øvelserne var han stræng til det yderste, og vé den, der enten viste sløseri eller opsæt-sighed. En af mandskabet havde forbrudt sig og skulde have fugtel; inden afstraffelsen gik samme person og pralede af, at han skulde vise dem, at han kunde tage sin straf som en mand; de skulde ikke høre så meget som et kny fra ham, mens han modtog slagene.

Det gik imidlertid på en anden vis; han havde kun fået nogle få rap, før han brød ud i de mest øredøvende klage-toner.

Scharffenberg trådte da til og bød underofficeren at standse; synderen havde fået nok, sagde han; men derpå vendte han sig til denne og sagde med fast og rolig stemme: »Ja, gøre skarnsstreger, det kan han; men tage imod sin fortjænte straf, det kan han ikke. Skamme sig må han; opfører han sig ikke her som den usleste kælling«.

Og ve den officer eller underofficer, som under øvelserne gik i tåget eller ikke udførte sin ordre hurtigt eller nøjagtig nok. Da for Scharffenberg ind på ham, som vilde han knuse ham; man skulde sandelig nok lære at tage sig sammen.

Under våbenhvilen lå 5. reserve-battl. i Skanderborg; og skønt tjenesten her blev dreven med kraft, kunde der dog alligevel blive en del fritid til egen brug.

Her fik Hans at vide, at hans yngre broder Erik var bleven udskreven til dragon og straks indkaldt til rekrutskolen. Moderen måtte så se til at klare sig igennem, som hun kunde med datteren og den yngste 18—19 årige søns hjælp.

Hun bar sin skæbne med en ro og værdighed, der kun sjældent svigtede. Mest kneb det næsten, når der kom brev; hun havde ikke let ved at læse dem, og dette måtte da datteren eller en anden gøre; men hun var angst for, at de skulde fortie noget eller omskrive det på en blidere måde, end det fortalte i brevet. Ved disse lejligheder havde hun svært ved at bevare den sædvanlige ligevægt i sit sind, og da knnde man ligesom få et indtryk af,

hvor stor en byrde, der lå på hendes hjærte. Hendes blik kunde med den mest spændte opmærksomhed følge den mindste skiften af udtrykket i brev læserens ansigt for deraf at slutte sig til, om noget i læsningen blev ændret.

En aften silde, da Jens (den yngste søn) tilfældigvis ikke var hjemme, blev moder og datter, der allerede var gået til sængs, skræmmet op ved en stærk larm ude fra gården. De stod i hast op og undersøgte grunden. Det viste sig da, at hestene i stalden havde slået sig løse, stødt døren op og nu tumlede de sig voldsomt i gården, især var hingsten vild, og det var kun med den største ængstelse, de to kvinder vovede sig i lag med det farefulde arbejde atter at få dem i hus. Det lykkedes; men kun ved en rask krigslist: da hingsten nemlig med opspærret gab kom ansættende hen mod Mette Kirstine, vikler hun med et hurtigt greb sit forklæde sammen og stikker det med den ene hånd i dyrets gab, mens hun med den anden får fat i grimetøjlen og således bliver herre over den.

Hans fandt sig ellers godt til pas i Skanderborg, han havde fået lov til at benytte en stor pram, der lå nede på søen, og det var hans bedste tidsfordriv at ro søen rundt i den eller også at drive fiskeri.

Om vinteren foregik dette dog bedst på isen, hvorfra man stangede fisken; om foråret i legetiden skød han gedder langs kysten. Det var nogle velvoksne krabater, flere af dem vejede over et lispund, ja den største nåde endog en vægt af 28 \mathfrak{R} (14 kilo).

Mod syd.

Men nu nærmede sig opbruddets dag, Fredsunderhandlingerne var strandet; pennen blev lagt bort, og man greb atter til sværdet for dog at få en afgørelse på disse uendelige stridigheder.

Det var hen i første halvdel af juli måned 1850, at bataillonet fik ordre til at drage mod syd. Der var efterhånden kommen et særdeles godt forhold til stede mellem soldaterne og beboerne, så da nu afskeden kom, fulgte mange af byens indbyggere med et langt stykke på vej; navnlig var drengene ihærdige; men omsider måtte også den sidste af dem vende om, og al opmærksomheden vendte sig nu imod fremtiden og det ny, der skulde komme.

Da bataillonet på sin vej imod syd omsider var kommen igennem Kolding, svingedes der ud til højre og venstre og gjordes holdt. Nu var Hans da endelig kommen så vidt, at han for første gang skulde sætte fod på sønderjydsk jord. Det gik igennem ham med en forunderlig magt: Nu skulde også han med værget i hånd betræde det gamle omstridte land; ja hvor mange, mange gange før havde Danmarks sønner ikke her overskredet grænsen i den samme hensigt hvor meget blod havde ikke Sønderjyllands jord allerede drukket, når ungdommen således havde mødt frem til landets værn mod de fremtrængende Tyskere.

Under den videre fremrykning syd på faldt det i med en ulidelig varme, og under marchen hævede der sig fra de soltørrede ophedede veje en sådan støvmasse, at ingen havde set mage. 5. reservebatll., der hovedsagelig fulgte den brede »oksevej« syd på, var til tider nærved at tabe al orden under marchen. De sveddryppende, støvsværtede soldater pintes af en

skrækkelig tørst, der fik tungen til at klæbe sig fast til ganen; man knappede frakkerne op, forlod geledet for at slippe for det værste støv eller for at slukke tørsten i den første den bedste vandpyt uden at bryde sig om den nødvendige orden. Dog skal det også siges, at der var folk, som netop gjorde sig en ære i at holde ud, blive på deres plads, støtte den gode orden og prøve at holde humøret oppe med sange og muntre fortællinger.

Hans vilde dog bestandig siden hævde, at på selve slagdagen var de første ofte lige så gode og modige soldater, som de sidste.

Hans, der i årets løb var bleven udtaget til underkorporal, fik nu tildelt det hverv at opsamle de syge og vansmægtede soldater, der ikke kunde eller vilde — vinde med. Han fik befaling over en lille politivagt, som skulde slutte troppen i nævnte øjemed. Det var en besværlig og utaknemmelig post; og navnlig i de første marchdage var der mange, der sakkede agterud. Lægen rasede: »Nu har De«, hørte man ham råbe til de syge, »atter overfyldt Deres mave med det urene drikkevand!«

Bataillonens officerer gjorde deres bedste for at holde folkene på vejen og hindre dem i at søge ud til vandhullerne på marken, men opgaven var næsten overmenneskelig.

Endnu en vanskelighed havde Hans med sin politivagt at overvinde. Det var de stadige forsøg på af kørende eller andre at trænge sig frem i bataillonens bagtrop og derved øge uordenen. Hans måtte til sidst lade hele sin skare danne en samlet række tværs over vejen og ved at gå hånd i hånd hindre alle uvedkommende i at komme frem.

Alle vegne langs oksevejen var beboerne stærkt dansksindede. Når soldater drog forbi, kom de ud, »mand af hus« bød dem velkommen, råbte hurra og ønskede dem sejr og god lykke.

Et sted traf de dog på en tysk kro, hvor alle var rømt, og huset stod tomt. Da bataillonen kom dertil, havde stedet allerede tidligere haft soldaterbesøg; huset var plyndret fra gulv til loft; hvad man ikke havde magtet at fortære eller føre med sig, havde man ladet løbe i rendestenen eller slået det i stykker.

Dette var dog ellers det eneste hærværk af den slags, som Hans så undervejs.

Syd for Flensborg blev hæren lagt i bivuak; 5. reservebatll. lå ved siden af 11. batll. på en mark ved byen Hanved. Ro var der ikke meget af: En rask soldat med en stærk og smuk stemme sang af fuld kraft, og mange flokkedes lyttende om ham; én kom hen til Hans' sidemand og opfordrede ham til at følge med; ti nu skulde de hen og slås med Vendelboerne i 11. batll.; den talende så ud til at have været med før; ti han så frygtelig forreven ud. Mange var der dog også, som nyttede tiden til at hvile godt ud, inden den store afgørelse skulde lægge beslag på alle kræfter. Blandt disse var Hans; snart blev der da også mere stille, så man kunde sove i fred. —

Den 24. juli.

Tidlig om morgenen den 24. juli lød revellien; og bataillonen stilledes op i carré; hvorefter Scharffenberg trådte frem og talte: »Nu går vi frem folk mod

Slesvig-Holstenerne, og her kan ikke være tale om andet end at sejre. Vi er dem overlegne i tal, og de skal væk«.

Som sædvanlig, når Scharffenberg talte, gjorde også nu hans ord et mægtigt indtryk på soldaterne. Det var som slag på klingen.

5. reserve-bataillon drog atter frem ad oksevejen; men da hele hæren var i samlet fremrykning, gik det kun småt fremad. Omtrent for hver fjærdingvej gjordes der holdt, inden man igen fik lov til at drage videre.

Underligt var det da at se, hvor blikket faldt til højre eller til venstre mødte det flyvende bannere og blinkende bajonetter. Alle vegne fra hørte man sang, snart var det »den tapre landsoldat« og snart andre sange. 5. reservebataillon udmærkede sig dog ikke særligt i denne henseende. Det var kun de unge Fynboere, der stemte op, hvorimod det ældre jyske mandskab gjerne tav og havde i grunden mest lyst til at bede også Fynboerne holde inde med al den syngen, som de nærmest så på som børnestreger.

Ovre fra en af de andre batailloner hørte Hans her for første gang én sang, som siden, da den efterhånden blev kendt, også blev svært yndet blandt soldaterne under marchen. Det var sangen: »Ser I, hvem der kommer her«. I felttoget året forud havde det ved siden af den uopslidelige »tapre landsoldat« især været »Holmens faste stok«, der lød tiest under marchen; men fra nu af blev det denne, der blev yndlingssangen.

Fra enkelte hold kunde man også træffe at høre »Der er et yndigt land«; derimod var »Danmark dejligst vang og vænge« ikke meget brugt.

Det var ikke overkommandoens mening, at der skulde have været kæmpet den 24.; men da den danske hær nåde frem til skovene nord for Helligbæk, var disse besat af fjenden, og her kunde man ikke have ham stående. Den forreste brigade Thestrup fik da ordre til at drive fjendens forposter ud af skoven og selv besætte den.

Brigaden, der bestod af 9., 11. batll. og 5. reservebatll., kastede med lethed Tyskerne tilbage og trode dermed sagen endt. Rask var ordren bleven udført; det gik som en leg. Det var ikke muligt for vore folk at indhente Tyskerne, da de havde lagt oppakningen og således bevægede sig meget frit og let. —

»Er det ikke andet at komme i slag«, tænkte Hans, »så er det ingen sag«. Men omsider fik fjenden forstærkning, og nu brød han voldsomt på for at komme frem igen, og kampen blev hård for alvor. 9. og 11. batll blev drevne tilbage og helt ud af skoven; men 5. reservebataill. havde sat sig fast i dens sydvestre hjørne, og her kunde Tyskerne trods deres store overtal ikke drive dem fra. Et øjeblik var det, som om skydningen i fronten standsede; alle blev grebne af en sær uhyggelig følelse. Med hviskende stemme lød det fra mand til mand: »Vi er omgået«; man hørte den hidsigste skydning ude fra venstre side, og lidt efter brød da også fjenden med voldsomhed frem derfra. Her fik bataillonon nu sin hårdeste tørn. Vore vilde ikke vige, og Tyskerne vilde frem. Kun et halvt hundrede alen skilt fra hinanden fyrede man fra bægge sider løs af alle kræfter.

Endelig lykkedes det for det kompagni, som Hans hørte til, at bryde fjendens modstand og kaste dem tilbage igen; men fløjkompagniet til venstre syntes det ikke at ville lykkes for.

Hans, der netop var blandt dem af hans eget kompagni, der var fløjkompagniet nærmest, foreslår da som underkorporal sin trop at hjælpe til med at få Tyskerne på gled også her. Folkene var straks villige og vendte sig i den foreslåede retning. Det hjalp øjeblikkelig; Tyskerne sprang op, gjorde omkring, trak sig tilbage, og Danskerne stormede frem overalt.

I det Hans i spidsen for sine folk springer frem til forfølgelse, ser han at ovre bag diget ligger endnu én Tysker med bøssen til kinden. Geværet pegede lige i retning af Hans, som først havde sprunget op. Nu så han en lille hvid røgsky; men i samme stund gik kuglen igennem hans hue, således at den strejfede hans isse uden dog at gøre ham skade. Flere af vore havde set skytten og 5—6 bøssepiber rettedes straks mod ham, i det han nu styrtede af sted tilbage; men intet af de afgivne skud traf ham.

Midt under denne voldsomme kamp mindedes Hans, at den tanke pludselig mældte sig: Du skal dog huske at skrive hjem straks, at du er i god behold. Han kom selv at til le, da han besindede sig på: Du er jo endnu midt i kampen, og altså ved du intet om, hvorvidt du går fri eller ej.

Kampen stilnede nu af; vore beholdt stillingen.

Af de 29 Fynboere ved compagniet faldt den dag 4—5.

Hans var — som alle kammeraterne den aften — dygtig træet og var derfor inderlig glad ved at kunne »komme til ro« dér i skoven. Han lagde sig ned, svøbte tøjet godt om sig, bad derpå sit fadervor, befalede sig selv og sine kære i Guds hånd, hvorefter han straks faldt i søvn og sov nu sødt og fast til hæren tidlig den næste morgen vækkedes igen for at fuldende, hvad der med gårdsdagen blev begyndt. Det foruroligede ham slet ikke, at det jo egentlig var denne dag, tæringen om liv og død skulde rulle.

Under Istedslaget.

På grund af denne kamp den 24., hvor mandskabet var bleven meget udmattet, kom Moltkes brigade ikke i spidsen den følgende dag men kom til at danne reserve. 5. reservebatll. var således ikke med i kampens første timer om morgenen den 25.; først da vor højre fløj, der kæmpede ude på den store bøgmosse, blev drevet tilbage måtte reserven tage hånd i med. I over én time stod 5. reservebatll. opstillet således, at det fjendtlige artilleri brugte den som skive. Heldigvis skød det for højt, så de fleste kugler gik hen over hovederne uden at skade mandskabet. Værst var det med granaterne, som undertiden sprang lige over bataillonens og sendte sin frygtelige regn ned over den; larmen var så voldsom, at man næppe kunde høre sine egne ord.

En sådan stilling er en ildprøve på soldaternes mod og karakterstyrke — langt værre end det vildeste stormløb; ti da river begejstringen selv den ængstelige med.

En og anden var der vel hist og her i bataillonens rækker, der kunde vise tegn på frygt; men så brugte officererne mund og skiftevis truede eller spottede, altsom det passede bedst.

Men — hændte det én og anden gang, at granaten gik lavt, da lagde Hans dog mærke til, at også officererne dukkede hovedet.

Kun én mand var der ved compagniet, som ikke turde være med; straks kampen begyndte, stak han af og kom ikke tilbage igen, før dagen efter slaget. Han sagde ingen ting om sin forsvinden, og kammeraterne var alt for glade over sejren til at ville rippe op i den sag; så han fik lov at gå for den, han var.

Imidlertid kom kampen bestandig bataillonens nærmere. Reserverne kastedes frem; men intet så ud til at kunne bryde fjendens kraft. Vor stilling ved Helligbæk var alvorlig truet med gennembrud.

En husar kom sprængende: »Hold ud, karle!« råbte han, »Schlepelern har omgået dem, så nu skal Tyskerne få!« og — borte var han.

Artilleriilden blev mer og mer frygtelig; dette vilde umulig kunne gå i længden. Da så Hans pludselig et dansk batteri (vistnok batteriet Lund) komme sprængende i flyvende firspring, svinge ind på marken, protse af og begynde ilden. Fra det øjeblik trak dette de tyske artilleristers opmærksomhed hen på sig, og bataillonens kunde atter trække vejret. Denne smukke fremrykning gjorde et stærkt indtryk på bataillonens mandskab, der jo bestandig måtte forholde sig som tilskuere. Men kort efter skete noget andet, som gjorde ét endnu stærkere indtryk. Det var garden, der gik på. 9. bataillon og garden til

fods — vor sidste reserve — måtte nu ud i ildlinien. Nu måtte det briste eller bære.

Garden, vore bedst indøvede soldaters, fremrykning over den oprodede og forrevne valplads foregik med en ro og en sikkerhed, som på den fredeligste øvelsesplads. En granat kom hvæsende, den banede sig en blodig vej tværs igennem kolonnen; men ikke en mand veg sin plads, kun sluttede man tættere sammen, så hullet lukkedes og de stolte karle med de mægtige bjørneskindshuer gik videre med samme urokkelige fasthed. Midt i al forvirringen og rastløsheden virkede dette syn næsten som en åbenbaring. Hans rejste sig ret op fra sin dækkede stilling, glemte fare og frygt og stod aldeles betaget og stirrede mod dette syn, tårerne rullede ham ned over kinderne af bevægelse; herligere syn end den stolte garde, der trods alt gik frem med sin overlegne, sejrssikre ro, syntes han aldrig, han havde mødt. Det gik igennem ham, at om vi i dag fik lov til at sejre, da kunde han gerne have kastet sig om halsen på Tyskerne og kaldt dem sine venner. Det rå og dyriske, som også findes ved sådanne lejligheder, mente Hans altid senere, at man alt for stærkt har fæstet blikket på og overvurderet. Det er i disse afgørende øjeblikke ikke altid det dyriske, der bliver fremherskende; det kommer blot an på, hvad der til dagligdags ligger dybest i mennesket; ti det er dette, som i sådanne øjeblikke kommer ovenpå og præger menneskets færd.

Da fjendens fremrykning over Bøgemosen endelig af vore reserver var standset, og angrebet på Helligbækbroen afvist, blev 5. reservebatall. sendt frem mod byen Isted; også her gik det varmt til, og også her

var det artilleriilden, der gjorde os mest skade. Tyskerne havde 16 kanoner i stilling mod vore to; de springende granater sendte en regn af ild og jærn ned over vore soldater; men også her måtte fjenden trække det korteste strå. Overalt, hvor man så hen, var Tyskerne på tilbagetog. Vort rytteri travede nu forbi til forfølgelse; det var et stolt syn at se de blinkende sabler blive svungne i luften, mens jorden rystede under hovslagene. Der blev nok for resten ikke udrettet stort; kort efter kom de tilbage igen. —

Til Dannevirke.

Hele vor hær drog nu sydpå ned mod byen Slesvig. Marchen derved gik med sang; men ved 5. reservebatll. var det dog kun som sædvanlig Fynhoerne, der lagde stemme til. Værst var det, at ikke alle holdt af at synge gode sange. Der var især en rigtig rå og fræk fyr fra landsbyen M. ved Fåborg, han var slem på det punkt; ikke alene havde han et stort antal af liderlige viser, som han stemte op med; men hvad der næsten endnu var værre: Han gjorde bestandig forsøg på at ødelægge de gode sange for kammeraterne ved at blande uhøviske udtryk ind i sangens text, således at det hele kunde blive til grin.

Når han begyndte på en af sine grimme viser, og de andre stemte i med, tav Hans altid. Under tiden kunde kammeraterne da spørge ham, hvorfor han ikke sang med, da han jo dog sang så smukt. »Hvorfor synger du ikke med, lille Sødinge«, sagde de. »Nej«, svarede han, »den slags viser vil jeg ikke synge«. Det kunde de fleste ikke forstå; men var

der end én og anden, som desårsag kunde finde på at spotte ham, så var der flere, der tog eksemplet op efter ham og tav eller fik begyndt på en anden sang.

I det hele stod Hans godt anskrevet hos sine kammerater. »Lille Sødunge« kaldte de ham med et slags kælenavn, ikke fordi han var lille af vækst — han var snarere over end under middelhøjde — men fordi han var meget ung i forhold til de ældre reserve-soldater. En gang under en indkvartering efter en lang og trættende march var Hans lige kommen til ro. Da hørte han en gammel soldat klage og jamre sig inde fra et af de andre rum. Hans stod da op og gik derind. Soldaten havde åbenbart mavekrampe. Hans dækkede ham varmt til, fik dernæst fat på nogle kamferdråber, som han hældte på et stykke sukker og gav ham, og lidt efter var smerterne da også standset.

Den gamle soldats taknemmelighed kendte ingen grænser: »Det skal jeg aldrig glemme dig af, lille Sødunge« sagde han, »mine gamle kammerater de lader mig ligge, for det jeg er; men du, som jeg ikke kender, kommer ind og hjælper mig«.

Da man nu efter Istedslaget skulde afstemme om, hvem der skulde have Dannebrogskorset, blev der som sædvanlig ved slige lejligheder nævnt en såret, det var én af de gamle. Men straks hævedes der en røst, som foreslog rekruten den lille Sødunge. Vel fik den sårede naturligvis korset; men »Lille Sødunge« fik dog ni stemmer på trods af, hvad ellers var skik og brug.

Efter ankomsten til Slesvig blev 5. reservebatl. sendt ud til landsbyen Store Danevirke for dér at

besætte den gamle tusindårige grænsevold. Vagt-tjænensten her midt imellem vort folks ældste og stolteste minder var imidlertid yderst sløvende, og alle — især de gamle reservesoldater — længtes nu inderligt efter at komme hjem. De kunde ikke begribe, hvorfor der dog ikke blev sluttet fred.

Fr. VII kom en gang i de samme dage ud i stillingen for at hilse på hærafdelingerne. Da kongen kom havde Scharffenberg ladet bataillonnen stille op, og for fronten af den udbragte han nu et leve for majestæten; men det blev kun så spinkelt besvaret af mandskabet, at Scharff. bagefter for ind på folkene og tiltordnede dem: »Hvad for noget, karle, kan I ikke råbe hurra for jeres konge«?!

Men Jyderne tav; nej de vilde ikke juble for kongen; det var efter deres mening klart, at han trak krigen ud i stedet for at ende den; ti dette kunde han naturligvis let have gjort, om han havde villet. —

For ikke at synke hen i sløvhed og ligegyldighed bad Hans om lov til så ofte som gør ligt at være patroljefører ude i kæden. Det var som regel noget, han let kunde få lov til, da ingen skøttede om den fornøjelse.

Ikke sjældent kneb det med at få folkene til at udføre deres hverv ordentlig og nøjagtig. Når patroljen blot havde været ved en af de to vagtposter og ingen ting fundet at bemærke, så syntes man, det kunde være nok med det, og man vilde da helst lægge sig til ro et eller andet sted og lade hvilen smage sig i så lang tid, som man omtrent kunde tænke sig, der vilde gå med til at gøre hele runden.

Men dette vilde Hans ikke vide noget af; omgangen skulde gøres, og posterne skulde tilses.

I denne tid gik der ved hæren de vildeste rygter; snart hed det sig, at i denne eller hin landsby foran Danevirke stod tusender af Tyskere rede til at løbe storm mod stillingen; snart hed det sig, at volden var omgået, og hæren fortabt. Den lange uvirksomhed dannede en frodig jordbund for alle disse fabler.

Hans var ellers i denne tid slemt plaget med tandpine; i flere uger sov han aldrig en nat helt til ende men måtte ofte vandre oppe omkring, mens de andre sov.

Endelig på den dag, da det hed sig, at nu skulde de hjemsendes, fik han overlægen til at trække en tand ud; men enten han nu tog en fejl, eller der var flere, som var dårlige; tandpinen blev ved.

Omsider kom da hjemsendelsen; det øsregnede på hele hjemrejsen.

På Als foregik hjempermitteringen; over Nordborg kom de ned til færgegården, hvorfra de oversattes til Fyn.

Hjemme igen.

Mægtige festligheder foranstaltedes for dem ved hjemkomsten, og det varede en god stund, inden de atter kom i de daglige folder.

Om festen i Sødinge fortæller Knud Rasmussen, der som dreng var med i sin gamle faders sted:

»Gildet stod hos gmd. Hans Hansen. Der var vist til stede 25 soldater fra byen. To var faldne, og en af de indbudte — Niels Lysenborg — vilde ikke med, fordi man ikke også havde indbudt hans kone.

Soldaterne sad på bænke langs væggene; men forrest sad de to dannebrogsmænd: Dragon Kristian Måre og Mads Kursmed; den sidste havde været såret.

Næsten alle byens folk var med til gildet.

Prokurator Hansen skulde som »byens første mand« holde festtalen. Den var for resten meget tør og bestod mest i en opramsning af de slag og træfninger, som var holdt.

Derefter oplæste skafferen Kristian Lillegård en tale af Fr. Hammerich. Den faldt bedre i ørene.

Så sang man en sang, ligeledes af Hammerich. Dette foregik på den måde, at Lillegård læste to linier op, hvorpå man sang dem, så de to næste, som derefter ligeledes blev sungne, og således videre, til hele sangen var gennemgået.

»Sognepræstens kapellan Lange var også med; men han sagde ingen ting, hvorover Albrekt skrædder skumlede, i det han sagde, at det kunde kun lidt nytte at have præsten med, når han ikke vilde bruge sin mund.

Drejer Lars Jørgen Jeppesen havde malet et pænt »velkommen« til soldaterne; det var smukt omkranset. Stuen var pyntet, så godt som man den gang forstod.

Om Aftenen sang soldaterne en del af deres soldatviser, og det gik i det hele taget meget glædeligt til«

For Hans, som for de fleste af hans samtidige, fik den langvarige men lykkelig gennemførte krig en stor betydning. Det var, som om man under den havde fået videre synskreds, og som livet havde fået en højere indvielse ved at have været sat i vove for det, der var mere værd end livet selv. Spørgsmål

som hidtil havde været fuldstændig fremmede for jævne folk, blev af dem nu dristigt taget op til drøftelse. Mange af de længsler, der under almindeligt forhold havde været bundne, syntes nu løste og fri. Modet til at vove sig ind på ny åndens veje voksede under disse bestandige brud med så mange gamle vaner. Sindets stærke og friske bølgegang under de store begivenheders spænding holdt sig. — Nej det gik ikke så let for den gamle sløvhed og ligegladhed at få sin andemad til at gro ud over sindene igen. Og for Hans skete det aldrig.

Egentlig havde hans liv aldrig været helt fremmed for åndelige indtryk og oplevelser. Dette skyldtes i første række hans udmærkede hjem med den stærke, trosvarme og åndsmyndige moder; men hertil kom så også andre ting; man kunde således nævne hans efterhånden ikke ubetydelige læsning.

Denne skrev sig hovedsagelig fra sognebibliotheket i Ringe.

Allerede meget tidligt var dette sat i gang, vistnok af den mærkelige degn Riber.

Riber var rationalist og — set fra et kristeligt synspunkt var hans betydelige indflydelse i menigheden såvel som i skolen ingenlunde heldig; men rationalismens bedste side, den stærke sans for oplysning, var også let kendelig hos ham. Han vilde hjælpe sognefolkene til god, udbredt læsning; nu måtte bøgerne tages i brug, og således fremstod »Ringe sognebibliothek«.

Hvor stor betydning denne bogsamling har haft for sognet er naturligvis vanskeligt at udmale; men så meget er dog vist, at mange er de sognefolk, der med glæde og tak mindes den lette adgang, som her-

igennem åbnedes for dem til samtidens bogverden. Det gamle bibliotek fortjænte sin historieskriver.

Tidligt havde den unge Hans Hansen da også tyet herhen for at tilfredsstille sin trang til åndelig næring.

Ungdomsvenskab.

På dette område mødtes han med sin mærkelige — noget ældre — fætter, skrædder Albrekt Jørgensen*); og lidt efter lidt udviklede der sig mellem de to søskendebørn et ejendommeligt forhold. Det var noget i lighed med et stærkt ungdomsvenskab, således som det findes i sin skønneste form, hvor to unge mennesker længes og higer efter at få del i den samme åndens herlighed; men her var det dog således, at aldersforskellen og den forskellige udvikling, de havde, gjorde sig stærkt gældende ja til tider kunde minde en del om forholdet mellem lærer og lærling.

Hans holdt meget af at gå på jagt; det vil dog sige: mindst for vildtets skyld; men han elskede dette friluftsliv således søndag morgen meget tidlig at strejfe omkring så fri, som fuglen i luften, at kunne indsuge de skiftende indtryk fra så vel den levende som livløse natur. Dette var ham langt uden sammenligning jagtens største glæde; og denne glæde kunde han blive ved at nyde helt op i de »grånende dage«.

Men hvor han som ung end begyndte sin søndagsjagt, og hvor stærkt han end kunde være optaget af den, så skulde det dog i de dage aldrig slå fejl, at han et stykke op ad formiddagen havnede ude hos Albrekt Jørgensen på Sødunge mark. Og så gik

*) Se herom min omtale af ham i „Svendborg amt“ 1910, side 69 o. fig.

det løs med samtale og forhandling om alt det, der i ugens løb var bleven læst og tænkt.

Fra først af gjaldt ordskiftet mest politikken, således som den i de dage trådte frem i de national-liberale blade og tidsskrifter. Disse havde Albrekt nemlig anskaffet sig. Den ny opfattelse af folkets timelige og åndelige kår, som her gjordes gældende, blev på det ivrigste drøftet af de to venner. Men efterhånden trådte dette dog noget i baggrunden; man havde nemlig fra Ringe sognebibliothek fået et bind af Blichers noveller; og i samme stund var det som om portene blev slået op til en helt ny og fortryllende dejlig verden. De øvrige bind af Blichers noveller fulgte på første, og nu blev der taget fat på Ingemanns romaner, der jo om muligt overgik Blichers noveller, syntes Hans; og når han da senere higede efter at blive soldat; og da krigen brød ud intet højere ønske havde end at komme med som frivillig, ja da er der næppe tvivl om, at dette for en stor del skyldes påvirkningen gennem Ingemanns romaner og øvrige digtning. Den betydning disse bøger har havt til at vække den danske meningmands sans for vort fædrelands vé og vel, lader sig i det hele taget ikke let overvurdere; men måske har de dog aldrig øvet denne vækkergering stærkere end ved hundred-årets midte.

Ved siden af den poetiske blev også den historiske læsning flittig dyrket. Hans grundlagde her det slet ikke så ringe kendskab til historiske personer og begivenheder, han sad inde med senere. Kun skade, at al denne læsning var for en stor del planløs; det det var jo temmelig tilfældigt, hvad han traf på, i dag i øst i morgen i vest.

Hvad der af hans historiske læsning greb ham stærkest var nogen letlæselige redegørelser om vor oldforskning. Hele denne forskning var jo endnu den gang ny og ung og frisk. Det var atter en ny verden, der åbnede sig for ham. Politikken blev næsten helt glemmt, og nu fordybede man sig under sammenkomsterne i betragtninger af sten-, bronze- og jernaldersager.

Det var rige og lykkelige timer.

Søren Kierkegård.

Men nu spurgtes der nyt: Det var først i halvtredserne; fætterten havde opdaget Søren Kierkegård. Dennes skrifter var som skabte for Albrekts stærkt udviklede kritiske sans; han formelig svælgede i dem. Det var ham ikke nok at låne disse bøger til en overfladisk gennemlæsning, nej han måtte selv eje dem til atter og atter fornyet gennemlæsning; og landsbyskrædderen købte og slugte nu efterhånden det meste af hvad Søren Kierkegård havde skrevet og skrev. Virkningen udeblev da heller ikke. Albrekts medfødte kritiske sans gjorde sig atter gældende; tvivlesygen, der var bleven holdt i skak af præsten Vilhelm Birkedals mægtige trossikre forkyndelse, brød atter frem og førte ham nu hen til et fuldstændigt brud med Birkedal og alt det, han hidtil havde levet i og med.

Fra den stund af, da Albrekt begyndte at give sig Søren Kierkegård i vold, blev det mærkelige forhold mellem de to søskendebørn lidt efter lidt forandret. Hans kunde ikke følge ham i hans udelte beundring for Kierkegård. Der var meget i denne

mands tanker, der virkede næsten overvældende også på ham; men han fandt dog mange af hans vigtigste påstande for vovede. De virkede på ham alt efter det gamle ord: Den, der beviser for meget, han modbeviser sig selv. Nej dette var dog virkelig, syntes han, at kaste barnet ud med badevandet.

I begyndelsen blev forhandlingerne mellem de to mænd varmere og mere ivrige end nogen sinde før. Hans tilbragte al sin fritid derude; men når han til dagligdags gik derhjemme blandt sine søskende, så drejede hans tale som hans tanker sig ofte om dette. Hvad han således levede i og var optaget af, forplantedes da til søskendeflokken, og snart drøftedes Kierkegård i hjemmet med samme liv og fyrighed som ude hos Albrekt. Men jo mere søskendeflokken således kom med ind i drøftelsen af alt dette ny, desto mere utilfredse blev de med Hans' lange søndagsbesøg hos Albrekt. Særlig den næstældste af brødrene, den meget fyrige Erik, havde svært ved at finde sig deri. Han påstod, at hjemmet tabte alt for meget, ved at Hans næsten hver søndag var borte. De kunde ikke undvære ham.

Disse søndagsbesøg hos Albrekt, der tidligere havde havt så uendelig stor betydning for Hans, nærmede sig nu med hastige skridt deres afslutning. Den indtraf, da Albrekt omsider gjorde Kierkegårds påstand til sin, at der ikke mere fandtes kristendom i verden. Da blev det dem bægge klart, at nu indtog de to indbyrdes så forskellige standpunkter, at det ikke længer var muligt at råbe hinanden op. Hertil kom så uoverensstemmelser af anden og mere privat natur, og dette ejendommelige venskab mellem de to frænder opløstes lidt efter lidt. Hans glemte dog

aldrig nogen sinde, hvad betydning dette venskab havde havt for ham; og det var med dyb vemod, han senere så, hvorledes denne golde, glædeløse kritik efterhånden bragte så meget tragisk ind i den bevagede slægtning's liv.

Mens »Albrekt skrædder« nu således udviklede sig til at blive en svoren tilhænger af Søren Kierkegård, blev Hans ved Birkedals hjælp ført nærmere og nærmere over mod det Grundtvig-ske stade.

Ryslinge.

Den 4. sønd. e. påske 1849 holdt den ny sognepræst i Ryslinge sin tiltrædelsesprædiken. Den prædiken gik der gny af viden om. En sådan prædikant havde folk aldrig i deres dage før hørt. Den stærke tilstrømning til den første prædiken mindskedes tilsyneladende ikke ved de følgende, og det var netop så meget mærkeligere, som Ryslinge ellers hidtil havde vist sig så utilgængelig for al åndelig bevægelse.

En af de gudelige forsamlings tidligste arnesteder på Fyn var, som bekendt, Kertemindeegnen, hvor skomager Schvane levede og virkede. Herfra forplantede bevægelsen sig fra by til by syd og vest på. På Sødinge hede og ude »bag Lammehave skov« fandtes ikke så få af »de hellige«. Endnu helt hen i sidste halvdel af det nittende hundredår kunde man i Sødinge se børnene på gaden standse deres leg og høre dem hviske til hverandre: »Se, dér går »den hellige væver«, det er ham mor fortalte om, der blev kastet sten efter, når han i gamle dage gik til »forsamling«. Den omtalte væver blev af børnene betragtet med en slags hellig ærefrygt, omtrent som

de kirkehistoriske personer man hørte om hende i friskolen.

Også i Rynkeby og flere af de omliggende byer var der »hellige«; kun Ryslinge syntes at være uberørt af bevægelsen. Grunden hertil var langtfra den, at beboerne her skulde være værre eller ringere end de andre byers; snarere var grunden den modsatte. Ryslinge bymænd var langt omkring kendte for at være særdeles agtbare og hæderlige folk; når noget mindre pænt hændte bymændene i de omliggende byer, så sagde kvinderne dér altid: »Sådan noget kunde aldrig have sket i Ryslinge;« el.: »I skulde bare være ligesom de Ryslinge bymænd!«

Den der gav denne tone an i bymændenes lag var gårdmand Poul Hansen, som bode i første gård på venstre hånd, når man fra Nyborg-siden kom ind i byen.

Poul Hansen var en høj noget spinkel mand med et temmelig langt ansigt, en kroget næse, meget milde øjne og et langt glat tilbagestrøget hår, der faldt ham ned over kraven. Han var mere oplyst end flertallet af hans standsfæller og meget anset af herremændene på Ravnholt og Tøjstrup*).

Af hans mund hørtes aldrig en ed — tværtimod skik og brug. Hans indflydelse og magt i byen var enestående. Når bymændene var samlet hos older-

*) I vinteren 1852—53 fik Kold af staten til sin højskole i Ryslinge 300 kr. Som følge deraf bemyndigedes Poul Hansen (den gang aftægtsmand) og gmd. Kristian Rasmussen til at påsæ, om undervisningen gaves til det antal elever (15) som var en betingelse for at få understøttelsen. De to mænd mødte da også af og til på skolen men sagde aldrig noget.

manden, og Poul Hansen kom ind, blev der straks stilhed, og alle rejste sig op, mens der blev gjort plads til ham for bordenden. Først når han havde sat sig, tog forhandlingerne deres begyndelse, og de foregik da mest på den måde, at når først sagen af oldermændene var ført frem, gjorde én eller anden det spørgsmål: »Hvad mener du, Poul Hansen, om den ting?« Og som Poul mente, således blev det.

Han var ikke alene en dygtig og indsigtfuld mand; men han var også en dydig mand, der flittig øvede sig i gode gerninger, særlig omtales han som gavmild overfor småfolk. Hvor foragedes ikke denne mand over den ny præsts bekendte ord: »O, du Ryslinge sogn! alle dine gode gerninger dem slår vi en tyk streg over!«

»Nu vil præsten ikke længere give os lov til at give et fattigt menneske en kande mælk«, sagde han i den anledning til Kold, som den gang var huslærer hos Birkedal. Kolds svar gjorde ham ingenlunde mildere til sinds. Det lød: »Ja, men ved De hvad, Poul Hansen, det var da ogsaa altfor godt et køb at komme i himlen for«*).

Men altså: De gudelige forsamlinger havde ikke kunnet få indpas i denne særdeles agtbare by med sin hæderlige vandel og sine mange gode gerninger. Byen stod meget mere som en bølgebryder mod bevægelsen, den måtte bøje uden om til bægge sider; gennem al denne agtbarhed og hæderlighed kunde den ikke danne noget strømleje. Først da Birkedal kom med bølgebryder ude fra de store have skylledes

*) Dette ordskifte meddeler Fr. Nygård i sin bog om Kristen Kold. 2den del, side 55—6.

bølgebryderen bort, og de levende strømme rislede nu også ind gennem den lille by.

Birkedal kommer.

— Da de mørke truende uvejrsskyer i slutningen af fyrrerne sydfra begyndte at trække op over Danmarks himmel, higede Hans Hansen med liv og sjæl efter at blive soldat — ikke for at opleve spændende æventyr men for at få lov til at være med at værge om det folkeliv, han havde fået kært. Men under krigen følte han stærkere og stærkere, at der alligevel måtte mere til for at fylde hans sjæl end det, selv den varmeste kærlighed til hans land og folk kunde give; og det var med en underlig følelse som af tomhed eller mangel på virkeligt livsindhold, han igen vendte tilbage til hjemmet.

Mon der overhovedet fandtes det her på jorden, der helt kunde fylde det uendelige, som kaldes en menneskesjæl, mætte alle dens dybeste længsler og højeste anelser. Ja, derom drejede hans tanker sig nu. Da mødte han bevægelsen fra Ryslinge og fik svaret.

Allerede under felttoget havde han gennem breve og ad rygtets vej hørt denne bevægelse omtale som noget meget mærkeligt. Nu ved sin hjemkomst førtes han selv midt ind i den.

Alle, i hvem der var dragelser mod åndeligt liv, måtte til Ryslinge om søndagen at høre Birkedal. Sognegrænserne var med et slag som sprængt. Der var to ting, som uimodståelig drog folk: Den ene Birkedals forunderlig gribende forkyndelse, den anden

salmesangen, denne dejlige sang, som man intet andet steds hørte mage til i de omliggende kirker.

Selv efter at de nysgerrige efterhånden blev væk, var der dog fremdeles nok til søndag efter søndag at fylde kirken til sidste plads. Man begyndte at blive kendt indbyrdes og så småt at mærke fællesskab.

Hvad Hans stærkest huskede fra denne tid var det ydmygende næsten ærgerlige i gang efter gang at måtte sige til sig selv: Det præsten dér siger, forstår du ikke. Hvad Birkedal egentlig mente med disse — for Hans — fremmede udtryk som »dåbspagten«, og »ordet« el. lignende kunde han ikke blive klog på; han kendte dem ikke fra sit hjem eller fra andre præsters prædikener. Tit gik han derfor fra Ryslinge kirke med et suk over det, der for ham var uforståelig tale.

Men lidt efter lidt begyndte det at klare sig for ham, og da blev det først for alvor frydefuldt at gå i kirke og dér hente lys over ting og forhold, der endnu lå i skygge ja helt i mørke og så den livsalige følelse af, hvor livet voksede derved og fremmedes deraf.

Men nu gik Birkedal et skridt videre. Han begyndte søndag eftermiddag at samle folk i præstegårdens store have, eller i en lille nærliggende skov; lidt senere foregik disse friluftsmøder også hist og her i nabobyerne. Ved disse lejligheder førte Birkedal ordet men — til folks undren — ikke om kristelige spørgsmål. Det var ikke prædikener. Mest fortalte han om det danske folk og dets historie. Her hørte Hans — og mange med ham — for første gang vore gamle danske sagn. Birkedal fortalte gærne

et sådant på sin livfulde, poetiske måde, og så bagefter brugte han det som udgangspunkt for derfra at klare for tilhørerne sit syn på hvad der var folkeligt og menneskeligt.

Disse sammenkomster var måske de første »folkelige møder« på Fyn.

Også ved disse lejligheder kastedes der med Birkedals ord mangfoldige spiredygtige frø ind i tilhørernes sind og ikke mindst var dette tilfældet med Hans, hvis modtagelighed var så levende.

Brydningstider.

Når slægten samledes til sine små familiefester, »skursgilde« el. lign, fik man for alvor munden på gang og det »til andet end at spise«. Vel var det endnu den gang ikke bleven skik ved sådanne lejligheder at drøfte landøkonomiske spørgsmål, det skete kun rent i forbigående; nej samtalen drejede da sig ustandseligt om alt dette ny, man om søndagen blev ført ind i.

Og traf det sig da — hvad ikke var sjældent — at der blandt de tilstedeværende naboer og venner også befandt sig en eller flere af »de gudelige forsamlings folk«, da kom der yderligere liv i forhandlingerne, enten det nu var om de kristnes stilling til bibelen, om dåbspagtens betydning eller andet deslige. Mangen en gang randt der da tåre på kind; men aldrig udartede drøftelsen til goldt og ørkesløst skænderi og endnu mindre til vrede.

Også spørgsmål og tanker af folkelig art blev forhandlede.

Hans og hans søskende så vel som deres gamle mor var enige om i hovedsagen at vedkende sig den opfattelse, som Birkedal var talsmand for om end meningerne hist og her kunde afvige fra hverandre og give anledning til ivrige tankeudvekslinger.

Men så rigt var æmnet, at det alene kunde fylde sammenkomsterne; alt andet blev skudt til side.

Mindst af alt blev der selvfølgelig tid til kortspil, drik eller andet deslige dårligt tidsfordriv.

Denne tid stod senere i deltagernes minde i en underlig festlig glans.

Men midt i al denne unge varme livsbevægelse slår så Kierkegårds tanker ned som et lyn fra en klar himmel.

Det var en stund for dem alle, som alt knustes under denne frygtetige og uimodståelige kritik. Det var for Hans, som om jorden rystede ja vaklede under ham, og han blev midt i sin hjælpeløshed grebet af en forfærdelig gru. Hvor skulde han dog ty hen for atter at finde fast bund under fødderne. Hans rædde tanker drev som stormslagne fugle af sted i alle tilfældige retninger.

En stund tænkte han således på at foretage en rejse over til Kristiansfelt for at rådføre sig med »brødremenigheden« derovre. Den havde fra ældre tid et godt lov på sig i Fyn; men rejsen opgav han igen, da han ved at spørge sig for erfarede, at den varme og åndskraft, som før havde været til huse dér, forlængst var veget bort.

Så følte han sig stærkt fristet til at kaste sig i catholicismens arme. Gennem sin læsning var han bleven godt kendt med denne gamle kirkeafdeling og kom nu midt i al sin hjælpeløshed og sjæletræthed

til at mindes dens myndighed og dens villighed til at tage ansvaret fra den enkelte, der segner under dets vægt.

Da det kom til stykket, var dette ham dog heller ikke muligt; selv måtte han bære ansvaret, og selv måtte han kæmpe sig igennem til klarhed, om hans hjærte skulde få fred; så meget forstod han.

Afklaring.

En dag i disse tunge tider gik han ude i sin mark; han var netop kommen op på Egagerbanken og stod nu der og så ud over dalen med den lille blinkende å dernede i bunden. Alle hans tanker arbejdede igen med de vanskelige spørgsmål. Da pludselig, som han stod, »gik det som en sol« op for ham, at han trode jo dog på den Gud, som i sit ord havde åbenbaret sig også for ham; ja i »Troens ord« havde han mødt den levende Gud, derom følte han sig forvisset til sin sjæls inderste. I det samme øjeblik følte han sig gennemstrømmet af en glæde, hvis mage han aldrig kunde mindes; og ingen sinde havde den smukke lille dal dernede under hans fødder forekommet ham så skøn som i denne stund.

Men fra den stund følte han sig tryk og sikker i sit barneforhold til Gud, og han mindedes aldrig senere at have havt nogen egentlig tvivl eller anfægtelse på det punkt.

Gennem en udvikling, der var stærkere på indtryk og rigere på begivenheder end de fleste jævnaldrendes blandt hans standsfæller, var Hans nu nået frem gennem de bevægede ungdomsår til moden alder og til en bestemt livsanskuelse; og således stod han

da for sin del rustet til at tage imod den begivenhed, der som et jordskælv gennemrystede det lille samfund, hvori han havde lært at føle sig åndeligt hjemme.

Denne begivenhed var Vilhelm Birkedals afskedigelse i september 1865.
